

*Крижановська З.Ю.
аспірантка ВДУ
ім .Л. Українки
м. Луцьк*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Резюме

У статті акцентується увага на важливості самореалізації особистості в її житті, загалом, та професійній діяльності, як одній із значимих сфер особистості зрілого віку. Представлені результати дослідження специфіки професійної самореалізації у фахівців дошкільної освіти.

Ключові слова: здорова особистість, дошкільна освіта, вихователь, самореалізація, самоактуалізація, гендер, професія.

Постановка проблеми

Сучасний історичний період життя нашої держави приніс надзвичайно багатьох змін в українську спільноту.. Народження незалежності України, яке проходить такий довгий і нелегкий шлях, призвело не лише до змін в життєдіяльності українського суспільства, але й до зламу базових сфер його існування. Нація зупинилася не лише на перехресті політико-економічних змін, але й на перехресті нових смислів, цінностей, значень. І з кожним роком, на жаль, все гостріше постає проблема збереження цілісності кожної людини, можливості забезпечення умов для її психологічного здоров'я. Питання, пов'язані із власним виживанням, що змушує вирішувати задачі визначення ролі і позиції людини в світі, смислу її існування, знаходження ефективних засобів взаємодії з собою та світом, - звучать сьогодні особливо голосно. Кожен дорослий громадянин нашої держави змушений шукати ту сферу життєдіяльності, яка дасть можливість для максимального розкриття власного потенціалу - як способу подолання конкуренції на біржі праці.

Питання, пов'язані із самоактуалізацією особистісних ресурсів, їх самореалізацією у суспільному просторі, звучать сьогодні актуально.

Дослідження в цій сфері необхідно перш за все, в плані оцінки людських можливостей зберігати та відтворювати людський світ.

Теоретичні принципи дослідження

Про наявність суттєвих досліджень щодо феномену самореалізації у вітчизняній психології можна говорити починаючи з 80-их років. Можна констатувати, що у вітчизняній психологічній науці є серйозні дослідження, спрямовані на виділення основ, пошук механізмів розвитку особистості як детермінант самореалізації (роботи К.А.Альбуханової-Славської, Л.І.Анциферевої, А.Г.Асмолова, Ж.П.Вірної, Є.В.Галажинського, В.П.Зінченко, Л.А. Коростильової, З.С.Карпенко та ін.); робляться узагальнення уявлень про визначення і змістовне наповнення даного психологічного феномену, є спроби розвести поняття „самореалізація”, „самоактуалізація” та „саморозвиток” (І.В.Дерманова, Л.А.Коростильова, О.П.Колісник та ін.) виділяються та досліджуються сфери самореалізації в сім’ї, професії. В деяких дослідженнях аналізуються можливості самореалізації в конкретних видах професійної діяльності: політиці, спорті, творчості і ін. (Н.К.Бакланова, П.П.Вівчарик, І.В.Коновалова, Н.Н.Раул та ін.).

Серед значимих проблем у цій сфері – проблема професійної самореалізації, що обумовлюється ростом вимог до професійної діяльності, з одного боку, і ростом уваги людини до професіоналізації і розширенням своїх професійних можливостей – з іншого. Мета та спосіб самореалізації визначається тим екзистенційним смислом, який особистість вкладає у вибудовування свого життєвого шляху, а також тим „культурним варіантом”, який пропонує суспільство. Вивчення самореалізації особистості неможливе без її історичного, культурного та соціального контексту, одночасно, як без її вікової, професійної, статевої, а точніше, гендерної інтерпретації. Гендерний фактор здатен виступати чи не основним при психологічному аналізі специфіки протікання процесу самореалізації. Адже поряд із рядом причин, котрі обумовлюють необхідність врахування цього фактору, однією з них, є виділення специфічно „жіночих” та „чоловічих” видів професій. У нашому

випадку – це професія вихователя у дошкільному садку, яку в історичному зрізі людства завжди виконувала жінка.

Самореалізації вихователя у професійній діяльності є, на наш погляд, тим інтегративним утворенням, котре поряд з іншими характеристиками включає і: самоактуалізацію всіх професійних ресурсів; розвинену професійну самосвідомість, прийняття себе, своїх особистісних та гендерних особливостей; адекватну самооцінку (вміння виділяти як позитивні так і негативні риси своєї особистості); творчий підхід до виконуваної роботи; задоволення від вибраної професії.

Мотивація професійної самореалізації передбачає прагнення фахівця до якомога більш повної реалізації свого професійного потенціалу, наявність чіткої системи ціле покладання.

Метою роботи є виявлення: розуміння фахівцями педагогічної професії в умовах дошкільних закладів сутності поняття „самореалізація” та „професійна самореалізація”; домінуючої сфери для самореалізації; орієнтації на самореалізацію в професійній діяльності.

Методика та організація дослідження

В опитуванні взяли участь 95 респондентів жіночої статі. Серед них вихователі та помічники вихователів дошкільних закладів міста Луцька Волинської області. Вважаємо, що помічник вихователя в умовах дошкільного закладу в однаковій мірі взаємодіє з дітьми, має на вихованців такий самий вплив, як і вихователь. Ця особливість дає можливість нам об'єднати групи цих фахівців в єдину вибірку.

Вік опитаних - від 18 до 52 років, освіта вища та середня спеціальна, соціальний статус: неодружені, одружені та розлучені. Середній стаж роботи респондентів – 10 років.

Концептуальним для нашого дослідження вважаємо положення О.М. Леонтьєва про те, що будова педагогічної діяльності представлена єдністю таких компонентів, як ціль, мотив, дії (операції), результат. Причому її

системотворчою характеристикою є ціль. Відповідно мотиваційний компонент є стрижневим у цілісній структурі діяльності.

Для дослідження поставлених завдань нами була розроблена анкета-опитувальник [9].

Питання анкети умовно можна розділити на три групи. Це питання котрі стосуються з'ясування того, наскільки вихователь: задоволений своєю професією; розуміння ним поняття „самореалізація” та „професійна самореалізація”; самооцінки фахівцем власної професійності.

Згідно визначених нами характеристик професійної самореалізації задоволення від професії є однією із них. Зрозуміло, якщо для вихователя педагогічна діяльність не приносить задоволення в силу різних причин, то говорити про прагнення до самореалізації у ній недоречно.

Наступний крок: з'ясування розуміння фахівцем змісту поняття „професійна самореалізація”. Логічне виокремлення цього поняття у свідомості фахівця може слугувати припущенням про те, що він задумувався над ним, у відповідності до нього порівнював свої професійні успіхи з успіхами колег, на основі самоаналізу визначав чи прагне до професійної самореалізації, що для цього слід зробити. Усвідомлення цього поняття дає можливість перевести його з рівня понятійного на рівень мотиваційний у вигляді мети професійної діяльності. Респонденти, які ж не здатні описати це поняття, відповідно, не задумувались над цим, що дає можливість припускати про його професійну незначимість.

Ще одним із завдань анкети-опитувальника було виявлення самооцінки власної професійності через виділення позитивних та негативних професійних рис та шляхів їх усунення. Вважаємо, що лише людина із адекватною самооцінкою здатна до самореалізації, адже як занижена так і завищена самооцінка блокує, на наш погляд, цей процес.

Опитування проходило в індивідуальній формі.

Аналіз основних результатів дослідження

Проаналізуємо результатами анкети-опитування. Насамперед ми просили відповісти респондентам на запитання: „*Чи подобається вам ваша професія?*”. Для відповіді пропонувались наступні варіанти: 5 балів – так, дуже подобається; 4 бали – скоріше подобається, ніж ні; 3 бали – моє ставлення до професії байдуже; 2 бали – професія скоріше не подобається; 1 бал - професія зовсім не подобається; 0 балів – важко відповісти. Результати відповідей (середнє арифметичне) на це запитання представляємо у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати опитування „Чи подобається вам ваша професія”

Так, дуже подобається	Скоріше подобається, ніж ні	Моє ставлення до професії байдуже	Професія скоріше не подобається	Професія зовсім не подобається	Важко відповісти
0,47	0,37	0,01	0,01	0,01	0,15

П’яте запитання – „*Як на вашу думку „професійна самореалізація” - це ?*” у більшості не викликало труднощі у відповідях. Методом конвент-аналізу нами були класифіковані відповіді у ті змістовні характеристики, якими респонденти наповнюють це визначення. В цьому сенсі представляють для свій інтерес. Якщо спробувати їх інтегрувати, то отримаємо наступні групові змістовні показники:

- **задоволення від професії** (відповіді типу „...це отримувати задоволення від роботи”, це коли йдеш на роботу, як на свято. Коли тебе поважають”, „насолада від роботи”; „...коли із великим натхненням ідеш на роботу”; „...коли з любиш роботу”);
- **високий рівень професійних умінь** („це досягнення високого рівня виконання професійної діяльності”);
- **високі професійні знання** („це мудрість, інтуїція, розум”);
- **розкриття всіх потенцій власного „Я”** („це змога показати все на що ти здатен, розкрити професійні здібності”; „...коли повністю відлаєшся своїй професії”; „...коли повністю викладаєшся на роботі”);
- **кар’єрний ріст** („це досягнення кар’єрного росту”);
- **підвищення матеріальної оплати праці** („це отримувати високу зарплату та бажання працювати для дітей”);
- **самовдосконалення** („це самовдосконалення”, „підвищення фахового рівня”; „...коли людина багато цікавиться новою інформацією”; „...коли стараюся багато дізнатися нового”);

- **альтруїзм** („бажання працювати для дітей”, „вміння допомагати іншим”);
- **соціальне схвалення результатів праці** („...коли оцінка твоєї роботи може досягти якогось рівня в суспільстві”);
- **творчість у професії** („...творчо підходити до виконуваних завдань”).

Зазначені відповіді нами були переведені у кількісні показники за наступною схемою: наявність правильних ознак – 1бал; відсутність правильних ознак або неправильні пояснення – 0 балів. Відповідно, представляємо ці результати (середньоарифметичні значення) у таблиці 2.

Таблиця 2.

Розуміння поняття „професійна самореалізація” (n=95)

	Правильне розуміння	Не правильне розуміння та нерозуміння
Сер. арифметичне	0,63	0,37

Результати цього блоку запитань засвідчили що більшість респондентів (середнє арифметичне 0,63)все ж таки адекватно розуміє запропоноване нами поняття та правильно визначають його основні характеристики. Це мало б, на наш погляд, свідчити про визначення професійної самореалізації як необхідної мети у загальній системі цілепокладання у педагогічній діяльності та високий показник вихователів-актуалізаторів. Проте, для уточнення цього анкета передбачала наступне запитання: „Чи можете ви назвати себе людиною, яка самореалізовується у своїй професійній діяльності. Чому?”. Відповіді на це запитання та їх аналіз дав можливість виявити, що 45 відсотків опитаних (середнє арифметичне 0,48) вважає себе фахівцями-актуалізаторами. Але і цей показник не є остаточний тому, що 9 відсотків опитаних вважають себе актуалізаторами при повному не розумінні цього поняття, що не дає можливостями нам вважати їх таким. Відповідно за результатами самооцінки 36 відсотка опитаних фахівців можна віднести до цієї групи людей.

Обґрунтування відповіді зводилось до низької заробітної платні, яка обмежує бажання професійного зросту та вдосконалення у професії. Відповіді

цих респондентів звучали наступним чином: „Ні, я не самореалізуюсь, мені це не потрібно”; „...ні, заробітна платня цьому перешкоджає”; „...ні. Хотілося б спробувати себе дещо в інших сферах своєї професії”; „...ні, не ставлю собі це за мету”.

Власне, інтерпретуючи цей показник можна говорити, що для загальної кількості опитаних за цією анкетною (89 осіб) він не є низьким. Професійна самореалізація – це процес задіяння більшості особистісних ресурсів, часових можливостей та і, власне, життєвої ситуації кожної людини. Беручи до уваги той факт, в яких умовах сьогодні перебуває дошкільна освіта в Україні (низька заробітна плата працівників, переповнені дітьми групи, низьке фінансування галузі, яке в значній мірі лягає просто на плечі батьків і т.д.) є об’єктивними умовами, котрі перешкоджають цьому процесу. Не можна говорити про прагнення до найвищих, трансцендентних потреб (А.Маслоу) коли потреби фізичного рівня просто неможливо задовольнити на заробітну платню вихователя та помічника вихователя.

З іншого боку, третє тисячоліття, в яке вступило людство чітко відрізняється своїми пріоритетами та умовами життя, які потребують чисельних змін в свідомості зрілих людей та абсолютно нових умов виховання наших дітей. Педагогічна професія втрачає свою істинну вагу у суспільстві. Молоді фахівці минають сьогодні дошкільна заклади освіти із-за низької заробітної платні, гальмуючи цим самим її модернізацію. Зрілі ж фахівці, в більшості випадків, працюють за усталеними зразками в умовах, які, на жаль, з кожним роком гіршають.

Одинадцять запитання анкети: „Які умови необхідно врахувати чи створити для того, щоб збільшити кількість фахівців-актуалізаторів?”. Серед 89 опитаних більшість відповіли, що необхідно підвищити заробітну платню, зменшити кількість дітей у групах, відповідно фінансувати бюджетом держави дошкільну освіту в Україні.

Отож, усвідомлення професійної самореалізації як необхідної мети у професії не знаходить свого підкріплення на практиці. Але, отримані

результати нашого опитування, напевно, не змусять особливо дивуватися. Не можна звинувачувати фахівця в тому, що він не прагне до задоволення вищих людських потреб і у професійній сфері, зокрема, якщо потреби нижчого рівня не задоволені. Одним із компонентів психологічного здоров'я особистості є її фізіологічне здоров'я, для підтримання якого необхідний певний матеріальний достаток. А якщо заробітної платні на це не вистачає, то, всі інші, вищі прагнення здатні блокуватися на цьому рівні. А з іншого боку, бажання виконувати певну діяльність не завжди обумовлюється лише матеріальним фактором. Адже, оцінюючи свою професію вихователі (83%) все ж таки є нею задоволені, більшість з них говорять про свою любов до дітей. Варто звернути увагу на цей факт і зробити все можливе, щоб потенціал фахівців дошкільної освіти знайшов свою реалізацію у професії. Від позитивного настрою вихователя залежить і емоційний стан наших дітей.

Висновки

1. Результати нашого опитування засвідчили, що 83% (серед 89 опитаних) респондентам подобається їхня професійна діяльність, яку вони оцінили у 5 та 4 бали (із можливих 5).
2. Позитивним є те, що більшість респондентів (середнє арифметичне 0,63) все ж таки адекватно розуміє поняття „професійна самореалізація” та правильно визначають його основні характеристики. За результатами самооцінки 36 відсотка опитаних фахівців можна віднести до групи людей-актуалізаторів. Обґрунтування відповіді зводилось до низької заробітної платні, яка обмежує бажання професійного зросту та вдосконалення у професії.
3. Серед основних умов, котрі перешкоджають професійній самореалізації фахівці називають низьку заробітну платню, незадовільне утримання державою дошкільної ланки освіти.
4. Кожен фахівець повинен бути орієнтований на власну самореалізацію, як основну мету будь-якої діяльності. А особливо

гостро ця проблема звучить для фахівців, професійна діяльність яких має велике значення для всього суспільства. Значна частина дітей, із дворічного віку починає відвідувати дошкільні заклади. І важливо, щоб вихователь був професіоналом, адже від його якісної роботи залежить не лише фізіологічне, але й моральне та соціальне здоров'я нашої нації. Тому обов'язок держави звернути належну увагу на дошкільну освіту сьогодні і створити належні умови для здорового розвитку дітей та ефективної роботи педагогів.

5.

Summary

Attention is accented in article on the personality self-realization in its life importance, on the whole, and to the professional activity, as one of meaningful spheres of personality of zrilogo age. Results of research of specific of professional self-realization at specialists of preschool education are presented.

Резюме

В статье акцентируется внимание на важности самореализации личности в ее жизни, в целом, и профессиональной деятельности, как одной из значимых сфер личности зрелого возраста. Представлены результаты исследования специфики профессиональной самореализации у специалистов дошкольного образования.

Література:

1. Вахромов Е.Е. Психологические концепции развития человека. Теория самоактуализации: Учебное пособие / Е.Е.Вахромов.- М.: Междунар. пед. акад., 2001. – 213с.
2. Вівчарик П.П. Психологічні механізми самореалізації жінки (на прикладі жіночої молоді, включеної у творчу професійну діяльність).- Автореферат дис. ... канд. психол. наук. – К., 2000.- 20с.
3. Гасюк М.Б. Психологічні особливості самоактуалізації сучасної жінки. – Автореферат дис. ... канд. психол. наук. – Івано-Франківськ, 2003. – 19 с.
4. Гозман Л.Я. Самоактуализационный тест/ Л.Я.Гозман, М.В.Кроз, М.В.Латинская. – М., 1995.
5. Гупаловська В.А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки.- Автореферат дис. ... канд. психол. наук.-К., 2005.-18с.
6. Мова Л.В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів. – Автореферат дис. ... канд. психол. наук. – К., 2000. – 17 с.
7. Психологическая энциклопедия / Под ред. Р.Корсини, А.А.Ауэрбаха; Науч. ред. пер. на русс. яз. А.А.Алексеев.- М., 2003.- 812с.
8. Психология: комплексный подход / М. Айзенк, П.Брайант, Х.Куликэн, и др.; Под ред. М.Айзенка; Пер. с англ. С.Б. Бенедиктова.- Мн.: Новое знание, 2002.- 832 с.

9. Анкета-опитувальник.

10.

Код _____ Ваш вік _____ Стаж роботи _____ Посада _____
Сімейний стан _____ Освіта _____ Заклад, де
працюєте _____

Інструкція: „Просимо Вас відповісти на ряд запитань, які стосуються Вашої професії”.

1. Чи подобається вам ваша професія. Поставте знак „+” у відповідній графі.

Так, дуже подобається	Скоріше подобається, ніж ні	Моє ставлення до професії байдуже	Професія скоріше не подобається	Професія зовсім не подобається	Важко відповісти
-----------------------	-----------------------------	-----------------------------------	---------------------------------	--------------------------------	------------------

2. Чи хотіли б ви зараз перейти на роботу, не пов’язану із вашою професією?

Так (вказіть на яку)	Не знаю	Ні
----------------------	---------	----

3. Що спонукає працювати Вас у теперішній час за обраною професією?

4. Як на Вашу думку, що означає поняття “самореалізація особистості”?

5. Яка життєва сфера жінки – сім’я чи професійна діяльність – дає можливість для самореалізації _____ у _____ повній мірі?

6. Як на Вашу думку „професійна самореалізація – це _____

7. Як Ви вважаєте, чи перешкоджає суспільство професійній самореалізації сучасної української жінки? Якщо так, то чому?

8. Як Ви думаєте, в чому особливості самореалізації жінки в сім’ї?

9. Чи можете Ви назвати себе людиною, яка самореалізовується в своїй професійній діяльності?

Чому? _____

10. Визначте будь-ласка, по яким ознакам чи критеріям можна визначити, що фахівець Вашої професії самореалізовується у професійній діяльності _____

11. Які умови необхідно створити чи врахувати у більшій мірі для того, щоб збільшити кількість фахівців-актуалізаторів? _____

12. Оцініть, будь-ласка, себе як професіонала за п'яти бальною шкалою

13. Які позитивні та негативні професійні риси Ви можете в собі виділити?
Позитивні _____

Негативні _____

14. Які шляхи усунення власних професійних недоліків? _____

